

HÖGSKOLAN
DALARNA

Uppsats Historia III

”Hemmet är fosterlandets kärna”*

En undersökning av Växjö Hemhjälpnämnd 1944-1950

* Ur sången "Hemvårdarinnensången" ur sånghäftet *Sjung oss samman*: H. Hedqvist.

<http://www.tam-arkiv.se/node/1091>, Hämtad 2022-04-11.

Författare: Idun Zilliacus

Institution: Institutionen för Kultur och samhälle

Handledare: Peter Reinholdsson

Examinator: Urban Lundberg

Ämne: Historia

Kurskod: HI 2016

Högskolepoäng: 15 hp

Betygsdatum: 2022-05-23

Högskolan Dalarna
791 88 Falun
Sweden
Tel 023-77 80 00

Vid Högskolan Dalarna finns möjlighet att publicera uppsatsen i fulltext i DiVA. Publiceringen sker Open Access, vilket innebär att arbetet blir fritt tillgängligt att läsa och ladda ned på nätet. Därmed ökar spridningen och synligheten av uppsatsen.

Open Access är på väg att bli norm för att sprida vetenskaplig information på nätet. Högskolan Dalarna rekommenderar såväl forskare som studenter att publicera sina arbeten Open Access.

Jag/vi medger publicering i fulltext (öppet tillgänglig på nätet, Open Access):

Ja

Nej

Abstrakt

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur hemhjälpnämnden i Växjö arbetade under åren 1944 till 1950. I arbetet undersöks hur Växjö kommun och Hemhjälpnämnden samarbetade med organiserandet av den sociala hemhjälpverksamheten vad gäller bostad, utbildning, lön och kläder för hemvårdarinnorna. Det undersöks även vilka dessa kvinnor var och vad de hade för utbildning och bakgrund. I undersökningen har kvalitativa och kvantitativa metoder använts samt forskning som berör de första kvinnliga yrkena och hemvårdarinneyrkets uppkomst som ett *välfärdsstatsprofessionellt yrke*.

Undersökningens resultat visar på en organiserad Hemhjälpnämnd med flertalet anställda , utbildade , hemvårdarinnor som är naturligt moderliga, varmhjärtade, pålitliga och kunniga. Dessa hemvårdarinnor arbetar med att hjälpa barnfamiljer som ansökt om hjälp vid sjukdom, skada eller förlösning. Arbetsuppgifterna i hemmet bestod av allt från barnuppfostran, matlagning, boskapskötsel, städning, enklare sjukvård till införskaffande av hushållsartiklar och matvaror. Hemvårdarinnorna höjde levnasstandarderna och hjälpte modern att tillfriskna så att hon snabbt kunde återgå till sin familj.

Nyckelord: Växjö, 1940-tal, Hemhjälpnämnden, Hemhjälp, Hemvårdarinna, Hemassistent.

Innehållsföreteckning

1 . Inledning	1
2 . Syfte och frågeställningar	2
3 . Metod, källmaterial och avgränsningar	2
4 . Tidigare forskning	4
5 . Bakgrund	7
6 . Resultat	11
6.1 VHN och hemvårdarinnornas arbete i hemmet: förändring över tid	11
<i>6.1.1 De anställda och deras utbildning</i>	<i>12</i>
<i>6.1.2 Villkor och arbetsmiljö</i>	<i>16</i>
<i>6.1.3 Hemvårdarinna: för vem och för vilka villkor?</i>	<i>18</i>
7 . Diskussion	19
8 . Sammanfattning	24
Källor och litteratur	25

1 . Inledning

*Sol, sol, sol i de mörkaste hem,
Sol vill vi sprida var vi går,
En hemvårnstrupp som ställer upp och
Tågar fram till hjälp i svenska hem, fallera.¹*

Så går refrängen i hemvårdarinnasången och sammanfattar yrkesrollen som en hemvårdarinna åtog sig när hon gick in i ett hem där det behövdes stöd vid sjukdom, olycksfall eller barnsbörd.

Under det svenska välfärdssamhällets framväxt under 1900-talet kom ett flertal yrken att skapas inom vård och omsorg som en följd av befolkningstillväxten och landets återhämtning efter två världskrig. Några av dessa yrken var de första kvinnliga yrkena som kom att tilltala den moderliga och omhändertagande sidan hos en kvinna. Under denna tidsperiod var det många kvinnor som ville skapa sig ett eget liv och stå på egna ben, fri från manliga överhuvuden.²

Förr var alternativet för kvinnan: Endera äktenskapet och moderslycka eller ett självständigt yrke och en personlig frihet. Den fråga vi nu som bäst söka lösa är, att kunna förena kvinnans uppgifter som maka och moder med hennes ekonomiska och personliga självständighet.³

Yrkesgruppen hemvårdarinna var ett yrke som existerade en kort tid med sin glansperiod under mitten av 1900-talet när yrket blev ett statsunderstött fenomen. Med *Kunglig Maj:ts kungörelse om statsbidrag till social hemhjälps verksamhet 1943 Nr.947* kunde kommunerna runt om i Sverige bli statligt understödda i sitt arbete med att hjälpa barnfamiljer med vård och omsorg. Men vilka var dessa kvinnor som var goda husmödrar från början och sedan utbildade sig till att kliva in i ett hem som en tillfällig husmor och sköta hemmet med allt från matlagning, tvättning, boskapsskötsel, barnuppfostran och enklare sjukvård.

---

¹ Hemvårdarinna sång refräng.

² Evertsson, Lars, 2002, *Välfärdspolitik och kvinnoyrken- organisation, välfärdsstat och professionaliseringens villkor*. Akad.avh. Umeå universitet, Umeå. s.118.

³ Citat av Hirdman, Yvonne. 1989. *Att lägga livet tillrätta- Studier i svensk folkhemspolitik*. Carlssons Bokförlag, Falun. s.159.

2 . Syfte och frågeställningar

I denna undersökning kommer Växjö hemhjälpnämnd att undersökas, verksamt mellan 1944–1957 i Växjö stad.

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur hemhjälpnämnden i Växjö arbetade under undersökningsåren 1944 till 1950. Det kommer att undersökas hur Växjö kommun och hemhjälpnämnden samarbetade med organiserandet av den sociala hemhjälpverksamheten vad gäller bostad, utbildning, lön och kläder för hemvårdarinnorna. Det kommer även undersökas vilka dessa kvinnor var och vad de hade för utbildning och bakgrund.

Följande frågor kommer att ställas om Växjö hemhjälpnämnd och hemvårdarinnornas arbete under undersökningsperioden:

- Vilka var de anställda och vad hade de för utbildning?
- Hur såg villkor och arbetsmiljön ut för hemvårdarinnorna?
- Hur såg villkoren ut för att erhålla hemvårdarinna och för vilka var de tillgängliga?

3 . Metod, källmaterial och avgränsningar

I arbetet har valet av undersökningsår fallit på 1944–1950. Detta för att 1944 är året som hemhjälpnämnden i Växjö bildades och nämnden arbetade med att ansöka om statsbidrag och anställa hemvårdarinnor under det första året. Deras arbete i Växjö stad kommer i gång först året därpå, 1945, med att bistå familjer med hemvårdarinnor.

Orsaken till att inte undersöka längre än till 1950 har att göra med formella gränssättningar i fråga om arkivet. Detta då Växjö kommunarkiv har 70 års sekretess på sitt material som anger personlig information och då kunde hemhjälpnämndens material endast undersökas fram till 1950.

I undersökningen har kvalitativa och kvantitativa metoder använts.

De kvalitativa delarna har använts för att få svar på vilka hemvårdarinnorna var och hur deras arbetsförhållanden och arbetsvillkor såg ut och vad de hade för utbildning samt vilka de hjälpte.

De kvantitativa aspekterna och undersökningarna har gjorts för att samla ihop data rörande när hjälpen kom, hur många som fick hjälp, vilka som fick hjälp och hur många

anställda hemhjälpnämnden hade, sett till hur många nämnden hjälpte i sitt arbete och antalet hemvårdarinnor som var anställda under undersökningsperioden.

Materialet som har använts i den här undersökningen kommer från Växjö kommunarkiv där hemhjälpnämndens handlingar finns sparade för verksamhetsåren 1944–1957.

Det material som använts från hemhjälpnämndens arkiv är:

- Protokoll från VHN:s styrelsesammanträden.
Innehållande bland annat: antagande av hemvårdarinna, vikarierande, beslut från socialstyrelsen, utdrag, arbetstider, kontrakt, avgiftsbeslut samt avgiftsförändringar och familjeförhållanden.
- Kontrakt och anställningsavtal för hemvårdarinnorna.
- Läkarutlåtanden och hälsoundersökningar av de anställda hemvårdarinnorna.
- Referenser och betyg från tjänsteansökningar från hemvårdarinnorna.
- Ekonomisk översikt från VHN:s årsmöte och sammanställning över utgifter och inkomster.
- Årsberättelser om de gånga arbetsåren i VHN.
- Sammanfattning av antal hjälpta familjer från VHN:s arkiv.
- Dokument över hjälpta familjer med namn, yrke, adress, årsinkomst och dygnstaxa från VHN:s arkiv.

I undersökningen kommer några olika benämningar och förkortningar att användas.

Hemvårdarinna: En legitimerad och utbildad kvinna, anställd av en kommun med statligt bidrag för hemvårdarinnor.

Hemassistent: En kvinna som är utan yrke men engagerad i kvinnoföreningar och skriven i arbetsförmedlingen. Kvinnan kan arbeta som hemassistent när hemvårdarinnan är engagerad i andra uppdrag och inte kan arbeta hos en familj.

Hemhjälp: Den hjälp som en familj ansöker om när dem vill ha en hemvårdarinna i sitt hem för att assistera modern.

VHN: förkortning för Växjö hemhjälpnämnd.

4 . Tidigare forskning

Den tidigare forskning som finns om hemvårdarinnor är inte så omfattande. Därför har jag här tagit avstamp i befolkningskrisen under 1900-talet följt av de första kvinnoyrkena, för att sedan smalna av till hemhjälp och hemvårdarinnor. Den litteratur och tidigare forskning som kommer att presenteras nedan fyller de kunskapsluckor som behövs för att kunna placera Växjö hemhjälpnsnämnd i en bredare kontext, bl.a. hur hemhjälpnsnämnden i Sverige och Växjö kom till och vad dess syfte varit i den svenska välfärden.

Makarna Myrdal skrev boken *Kris i befolkningsfrågan* 1935 som en kritik av sidor i det nya samhället de såg växa fram. Kvinnorna var föremål för reformer för att öka födelsetalen och bättra på brister i ekonomin och de dåliga bostadsförhållandena som Sverige led av. Den stora krisen i befolkningsfrågan berodde enligt makarna Myrdal på kvinnans motstånd mot att föda barn eller ingå äktenskap. Detta motstånd hade uppstått på grund av den ökade intelligensen och medvetenheten hos unga mödrar. Med detta ansåg makarna Myrdal att Sveriges befolkning var på väg mot rasens degeneration, ”släktens självmord”, och en ökad invandring av främmande folkkraser med högre fruktsamhetsideal.⁴

Under 1800-talet födde var tredje gift kvinna i åldern 15-45 ett barn varje år. Detta förändrades vid 1900-talets början till att endast var åttonde kvinna födde ett barn per år. Denna förändring ansåg makarna Myrdal berodde på den industrialisering och arbetsdelningen i fråga om hushållssysslor som skett sedan 1800-talet till 1900-talet där ”kvinnans plats i hemmet”⁵ hade förändrats i takt med nya familjeideal.⁶ Även ifrågasättandet av kvinnans bundenhet till hemmet och som hennes naturliga arbetsfält när nya konsumtionsartiklar, exempelvis tvättanstalter och halvfabrikat, kom till och underlättade kvinnans hushållssysslor. Industrialiseringen gav utlopp för den frigjorda kvinnoenergin där en naturligt väg var ut på arbetsmarknaden.

Utvecklingen där gifta och ogifta kvinnor sökte sig ut i arbetslivet gick inte att hindra. ”Det går emeliertid ej att skymma undan det faktum, att mellan kvinnornas förvärvsarbete och deras benägenhet att föda barn för närvarande råder en ödesdiger konflikt.”⁷ Arbetet hindrar kvinnorna från att ge sitt tillskott till befolkningen genom att föda fler

---

⁴ Myrdal, 1935, *Kris i Befolkningsfrågan*, Stockholm, s.9.

⁵ Myrdal, 1935, s.370.

⁶ Myrdal, 1935, s.372.

⁷ Myrdal, 1935, s.374.

barn och förhindra denna pågående befolkningskris. Makarna Myrdal menade att det vore bättre att utstänga hustrurna från sina förvärvsmöjligheter så att de istället kunde föda barn och överlåta familjeekonomin och rollen som familjeförsörjare till maken.⁸

Ulla Wikander har skrivit ett arbete i ekonomisk historia där hon har fokuserat sitt verk på kvinnohistoria och kvinnors roll i arbetslivet. Wikanders bok, *Kvinnoarbete i Europa 1789–1950: genus, makt och arbetsdelning*, har varit ett underlag som hjälpt undersökningen med att förstå hur kvinnor kommit in i arbetslivet. Detta trots den mansdominerade arbetsmarknaden och hur kvinnorna arbetade flitigt och ihärdig under sämre förhållanden samtidigt som de tog hand om familjen och satte mat på bordet.

Det som Wikander vill undersöka och lyfta fram med sin bok är hur arbetsmarknaden sett ut mellan 1789 och 1950. Arbetsmarknaden har varit mansdominerad länge men i Wikanders bok kommer kvinnornas del av historien fram, där hon delar med sig av sina forskningsresultat om de första kvinnoarbetena. Hon skriver om det första kvinnoarbetet som var att tjäna som piga i olika hushåll. Tjänsten varade oftast under ett och ett halvt år och efter den tiden flyttade pigan till ett annat hushåll. Arbetsuppgifterna och arbetstiderna varierade mellan allt från barnpassning, inhandlande av matvaror, matlagning och städning. Pigan betalades i natura, med mat, logi, kläder och en liten slant.⁹ Vid slutet av 1800-talet flyttade flera kvinnor till städerna och tog arbete inom industrier, men behovet av pigor och hushållerskor bestod. Den självklarhet som finns idag med ett jämställt samhälle har inte alltid funnits och det Ulla Wikanders bok är behjälplig med i denna undersökning är att delge de första kvinnoyrkena och hur arbetsmarknaden såg ut under undersökningsperioden 1944–1950 för kvinnor.

Att lägga livet till rätta - studier i svensk folkhemspolitik är skriven av historikern Yvonne Hirdman som är professor i kvinnohistoria. Hon skriver om den svenska välfärdspolitik utifrån ett nytt perspektiv med tonvikt på de olika reformerna som genomfördes under 1930- och 1940-talet beträffande den svenska vardagen. Hirdmans bok är av vikt för denna undersökning med sin vinkling mot kvinnornas arbete i hemmet och hur de olika reformerna och *grannskapshetsideologin*¹⁰ med syftet att få ut kvinnorna i arbetslivet.¹¹ De kvinnor som hade familj skulle lockas ut i arbetslivet efter hand som barnen blev äldre och de inte behövdes lika mycket inom hemmets fyra väggar. ”Om möd-

---

⁸ Myrdal, 1935, s.375.

⁹ Wikander, Ulla, 2006, *Kvinnoarbete i Europa 1789–1950*. Första upplagan. Bokförlaget Atlas. s.110–114.

¹⁰ Hirdman, Yvonne, 1989, s.194.

¹¹ Hirdman, Yvonne, 1989, s.193.

rarna kunde lockas att disponera något av sin lösgjorda tid för tex en studiecirkel i barn-
uppföstran, en sömnadskurs eller dylikt, har en värdefull vinst gjorts.” Hirdmans bok
lyfter även kvinnornas tankar och åsikter som kom fram med exempelvis 1947 års hem-
och familjeutredning. Där gjordes undersökningar av bland annat tiden för matlagning,
inköp, diskning och städning. Resultatet blev att den dagliga arbetstiden i hemmet varie-
rade mellan 7 ½ och 10 timmar per dag.¹² Med denna undersökning kunde man se hur
mycket tid det krävdes av en hemmafru med barn att sköta hushållet. Kvinnorna som satte
sig emot att gå ut i arbetslivet höll på sin ståndpunkt då deras arbete var hemmet, de var
hemarbetare.¹³

Lars Evertssons doktorsavhandling *Välfärdsolitik och kvinnoyrken - organisation,
välfärdsstat och professionaliseringens villkor* handlar om hur staten tagit sig an proble-
men relaterade till arbetslöshet, försörjning, vård och service för barn, sjuka och gamla.
Hans doktorsavhandling undersöker tre yrken, sjuksköterskor, hemvårdarinnor och ar-
betsterapeuter, uppkomna under 1900-talet och deras bidrag till välfärdssamhället.
Evertssons avhandling ger en tydligare bild av hemvårdarinneyrkets framväxt och arbetet
kring att försöka få hemvårdarinnorna att bli en bestående del av den svenska yrkeskåren.
Han benämner de tre yrkesgrupperna som de *välfärdsstatsprofessionella*. Det är en sam-
lande benämning för de yrken som kommit till i syfte att påverka och hjälpa till under
1900-talets välfärdsuppbyggnad där Sveriges regering såg till att de utsatta i samhället
skulle få hjälp. Evertsson vill beskriva detta som att ”den sociala ingenjörskonsten där
politiker med hjälp av medicinsk och social expertis försökte organisera, kontrollera och
lägga medborgarnas levnadsförhållanden till rätta.”¹⁴ Han vill även lyfta fram hur hem-
hjälpen skulle komma att ersätta sjukhusvården som kunde bli kostsam. Med hjälpen
hemvårdarinnorna gav kunde de sjuka kvinnorna stanna hemma och tillfriskna utan att
lämna sina familjer.¹⁵

Karin Carlssons avhandling från 2013, *Den tillfälliga husmodern - Hemvårdarinne-
kåren i Sverige 1940–1960*, behandlar historien och bakgrunden till varför hemvårdarin-
nekåren uppstått, vad hemvårdarinnorna hade för utbildning och sätter deras historia i
sammanhang till dagens hemvård. Carlsson lyfter fram den roll som hemvårdarinnan
spelade under 1940- till 1960-talet och vad dessa specialutbildade kvinnor i uniform

---

¹² Hirdman, Yvonne, 1989, s.206.

¹³ Hirdman, Yvonne, 1989, S.204.

¹⁴ Evertsson, Lars. 2002. *Välfärdsolitik och kvinnoyrken-organisation, välfärdsstat och professional-
iseringens villkor*. Umeå universitet 2002. s.1.

¹⁵ Evertsson, Lars, 2002, s.121.

gjorde mer än att ta hand om barnen i familjen när modern var satt ur spel. Carlsson har också skrivit artikeln ”Omsorg som strategi - hemvårdarinnan och den sociala hemhjälpen 1944–1960.”¹⁶ Det är en kortare text, men den ger en mer detaljerad bild och förklaring till vad en hemvårdarinna gjorde i sitt arbete samt varför yrket uppstod. Carlssons bok och artikel är två bidrag till undersökningen genom att de diskuterar uppkomsten av och hur hemvårdarinyrket påverkade landet med sin välfärdspolitiska inriktning. Yrket möjliggjorde för kvinnorna i Sverige att ta hand om sina familjer på ett bättre sätt, då en hemvårdarinna kunde komma in när nöden krävde, och hjälpte till i hemmet så att modern kunde komma på fötterna snabbare. Artikeln låter oss läsare ta del av hur en hemvårdarinnas dag kunde se ut och de olika utmaningar dessa kvinnor mötte i sina arbeten och låter oss förstå vikten av arbetet.

5 . Bakgrund

Kvinnans plats har historiskt varit i hemmet där hennes uppgifter bestått av hushållsyrken och barnafödande. Under 1800-talet födde i regel var tredje gift kvinna mellan åldrarna 15-45 ett barn per år.¹⁷ Efter att industrialiseringen kommit igång under 1800-talet, och fler kvinnor sökte förvärvsarbete istället för giftemål, gick Sverige in i en befolkningskris där färre barn föddes och fler kvinnor valde att skaffa sig en stadig ekonomi och få ett yrke innan hon stadgade sig. Den tredje mars 1939 trädde *Kungliga Maj:ts propositionen nummer 114*¹⁸ i kraft med ett förbud mot att avskeda en kvinna som haft en stadigvarande tjänst i två år i samband med trolovning, barnsbörd, födsel eller giftemål. En kvinna kom med denna nya lag att ha möjligheten till tjänstledighet under tiden hon var synligt havande och tjänstledig minst tolv veckor efter födsel. Befolkningen minskade men fler barn överlevde till vuxen ålder, och trots en befolkningskris byggdes Sverige upp igen efter två världskrig och Sverige som välfärdsstat tog form. ”Flera av de yrken som vuxit fram i nära anslutning till statens välfärdspolitiska åtaganden har varit kvinnodominerade yrkesgrupper.”¹⁹

Ett av dessa kvinnodominerade yrken som uppstod var hemvårdarinnan. Under 1940- och 1950-talet fanns det ett ökat behov av hemvårdarinnor och hemhjälp när familjens centrum och sammanhållare, modern, blev sjuk eller skadats. Fadern som arbetade kunde

---

¹⁶ Carlsson, Karin, ”Omsorg som strategi – hemvårdarinnan och den sociala hemhjälpen 1944-1960” i: *Arbetshistoria* nr 2, 2/2008.

¹⁷ Myrdal, 1935, s.370.

¹⁸ Kungliga Maj:ts nr.114. 1939, Lag om förbud mot arbetstagarens avskedande i anledning av trolovning eller äktenskap med mera.

¹⁹ Evertsson, Lars. 2002. s.1.

inte ta hand om sin familj på egen hand när modern inte fanns till hands för att sköta hushållet och allting runt omkring. Mannen i huset skulle vara försörjare och kvinnan skulle sköta hushållet. Kvinnans hemarbete fyllde hennes dag med upp till 10 timmar med allt från diskande, matlagning, barnskötsel till inköp.²⁰ Med detta ökade behov av hemhjälpssverksamhet kom den statliga och kommunala välfärdspolitiken att påbörja en utvärdering i form av *Statens offentliga utredning 1943:15 socialdepartementet. Utredning och förslag angående statsbidrag till social hemhjälpssverksamhet angivna av 1941 års befolkningsutredning*, som drevs framåt av chefen för socialdepartementet och delegationen inom hem- och familje frågor för utredning angående befolkningspolitiska spörsmål.

För att omhändertaga vården och skötseln av genom sjukdom, barns-börd, dödsfall eller av annan anledning hjälpbehövande hem, där modern ligger sjuk och nödgats lämna hemmet för vistelse å lasarett eller förlossningshem eller ock i övrigt att förhindrad att fullgöra de nödvändigaste sysslorna i hemmet och att tillse barnen, är det av vikt att få en lämplig person att träda i husmoderns ställe, någon som sköter hushållet och tager hand om barnen m.m.²¹

Husmodersföreningarna i Sverige stöttade förslaget då de ansåg att de hemhjälpssresurser som fanns kunde betraktas som otillräckliga. Utbildning skulle erbjudas och en professionalisering skulle ske, och i det var allmänhetens stöd absolut nödvändigt.

Den 31 december 1943 kom *Kungl. Maj:ts Kungörelse om Statsbidrag till social hemhjälpssverksamhet* att slås fast. Statsbidraget gjorde att varje kommun i Sverige kunde ansöka om statsbidrag med syfte att bedriva hemhjälpssverksamhet. Med detta nya statsbidrag kunde kvinnor som ville arbeta som hemvårdarinna eller inom hemhjälpssyrket skaffa sig ett yrke. Innan hemvårdarinnorna blev ett yrke var det ett frivilligt arbete som mödrar utan arbete utförde som en del av sitt volontärarbete inom *Röda Korset* eller andra kvinnoorganisationer. Året 1943 när många män var i beredskap blev det statligt bidrag för att bedriva hemhjälpssverksamhet i Sveriges alla kommuner som en nystart för många kvinnor. Utbildning och arbetsmöjlighet blev verklighet för Sveriges alla kvinnor som hade en naturlig fallenhet för barnomsorg och hushållsskötsel. Med detta nya yrke kom

---

²⁰ Hirdman, Yvonne, 1989, s.206.

²¹ SOU 1943: nr.15. *Utredning och förslag angående statsbidrag till social hemhjälpssverksamhet angivna av 1941 års befolkningsutredning*. kap:1 s.9 Behandlingen av frågan om den sociala hemhjälpen i riksdagen och inom vissa organisationer.

hemvårdarinnorna att underlätta för modern i familjen när hon skadat sig, förlösts eller blivit sjuk. Lekskolor och daghem var inte en möjlighet för alla än och fanns endast i privat form.²² Kvinnorna som ville arbeta och forma sitt liv fick nu möjligheten att hjälpa de kvinnor som inte arbetade och sprida en känsla av trygghet när det fanns hjälp att få inom hemmets fyra väggar.²³

Kvinnor hade förvarat och tillagat mat och dryck, ansvarat för belysning och värme, vävt och sytt kläder, gett barn, vuxna och gamla skötsel när de inte klarade sig, som små, som sjuka och som orkeslösa; allt innanför hemmets fyra väggar.²⁴

Så skriver Ulla Wikander om det första kvinnoarbetet. Kvinnan fyllde ett flertal funktioner som förväntades komma naturligt genom hennes modersinstinkter. När hushållsarbetet flyttades ut i den offentliga sektorn som ett avlönat arbete var det en stor möjlighet för den kvinnliga befolkningen att ta sig loss från hemmets fyra väggar och tjäna sina egna pengar samt utbilda sig. ”Även om ambitionen var att alla skulle ha tillgång till den sociala hemhjälpen så var det barnfamiljerna som skulle prioriteras.”²⁵

Hjälpen barnfamiljen fick av en hemvårdarinna varade i högst fjorton dagar och hon arbetade måndag till lördag mellan 8.00-18/19.00. Om det inte fanns en hemvårdarinna att tillgå kunde en kvinna utan utbildning, men med god hand med barn och hushåll, träda in som hemassistent. Att hjälpa de äldre var inte det huvudsakliga målet med den sociala hemhjälpen, utan det var något som kom att prioriteras mycket senare. Förutom de praktiska sysslorna som att städa, laga mat och tvätta var omsorgsarbetet en viktig del. Enklare hemsjukvård, barnuppfostran, men även att upplysa barnen och familjen om hygien och husligt arbete samt föregå med gott moraliskt föredöme ingick.²⁶ Att uppfylla denna vision om en utbildad kompetent hemvårdarinna var inte det lättaste att uppfylla.

---

²² Hirdman, Yvonne, 1989, s.210.

²³ Wikander, Ulla, 2006.

²⁴ Wikander, Ulla, 2006. *Transformering av hushållsbaserat kvinnoarbete*, Kvinnoarbete i Europa 1789–1950, första upplagan. Bokförlaget Atlas, s.107.

²⁵ Carlsson, Karin. 2008. s. 4.

²⁶ Carlsson, Karin. 2008.

Vägen till att bli en legitimerad hemvårdarinna var tudelad. Antingen kunde kvinnan gå en längre utbildning på femton månader. Av kursens 526 timmar ägnades 80 åt matlagning och bakning, 50 åt sömnad, lagning och liknande 60 åt hemvård och tvätt och 5 åt arbetets rationalisering.²⁷

Hemvårdarinnorna kom att bli länken mellan barnfamiljer och samhället där de kunde påverka och förbättra hur människor levde och hjälpa familjerna. I förbättrandet av levnadsvillkoren kunde en hemvårdarinna hjälpa familjen med att skaffa förnödenheter som den annars inte hade i hemmet, till exempel sängkläder och husgeråd som skulle göra levnadsstandarden för familjen bättre och underlätta hemvårdarinnans arbete.²⁸

Varför försvann då detta yrke som fanns till för barnfamiljer och bidrog till den svenska välfärden. Under perioden 1940 till 1970 ökade antalet nyfödda i Sverige och den äldre befolkningen ökade från 503 000 till över 800 000 personer. Med denna ökning breddades statens välfärdspolitiska ambitioner där staten ville inkludera vården av äldre, kroniskt sjuka och handikappade till hemvårdarinnans arbete. Sen 1940 hade hemhjälpnämnderna endast hjälp familjer som var i behov av hemhjälp, men med denna ökning av äldre i kommunerna togs statsbidraget upp till revidering. Vid revideringen av statsbidragskungörelsen 1948 utökades villkoren för hemhjälp från barnfamiljer till att inkludera äldre och handikappade. Med denna revidering kom hemvårdarinnorna att arbeta antingen med barnomsorg eller äldreomsorg. Arbetsvillkoren utökades. 1960 upphörde statsbidraget för hemhjälp i barnfamiljer och äldrevården kom i stället att bli synonymt med hemhjälp och äldrevård.²⁹ Men trots att statsbidraget för hemhjälp i barnfamiljer upphörde fortsatte flera kommuner i Sverige med att erbjuda hemhjälp till barnfamiljer under ett antal år framöver för att kunna stötta och hjälpa sina barnfamiljer när behovet var som störst.³⁰

---

²⁷ Carlsson, Karin, 2013, s.78.

²⁸ Carlsson, Karin. 2008. s. 8.

²⁹ Evertsson, Lars, 2002, s.141.

³⁰ Evertsson, Lars, 2002, s. 150-151.

6 . Resultat

I denna del av undersökningen kommer det att läggas fram resultatet av vad som funnits i VHN:s arkiv för att besvara frågeställningarna:

VHN och hemvårdarinnornas arbete under undersökningsperioden

- Vilka var de anställda och vad hade de för utbildning?
- Hur såg villkor och arbetsmiljön ut för hemvårdarinnorna?
- Hur såg villkoren för att erhålla hemvårdarinna ut?

6.1 VHN och hemvårdarinnornas arbete i hemmet: förändring över tid

När statsbidraget för hemhjälp kom till 1943 bildades Växjö hemhjälpnämnd under det följande året 1944 med hjälp av Socialstyrelsen. Nämndens syfte var att hjälpa barnfamiljerna och de ensamstående mödrarna bland de 16 900 invånarna i Växjö stad, där majoriteten bestod av nyinflyttade familjer utan nära släkt i närheten som kunde bistå med hjälp när modern insjuknat eller skadat sig. Varje år under december månad fick hemhjälpnämnden lämna in en ansökan om fortsatt statsbidrag till Socialstyrelsen i Stockholm. Ansökningen kunde beviljas eller avslås.³¹

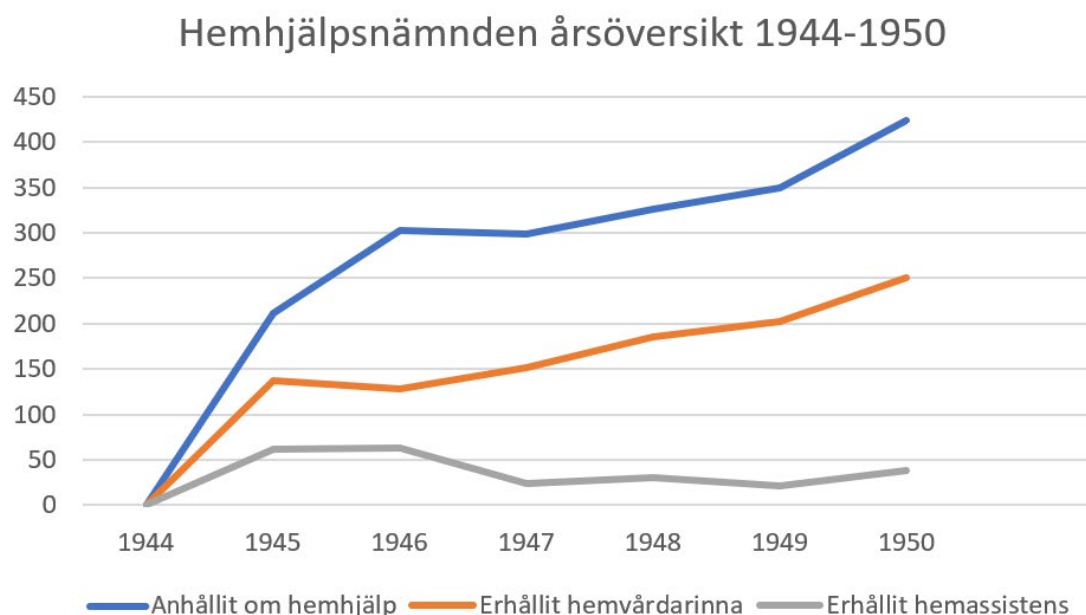
Hemhjälpnämndens arbete ökade över tid vilket går att utläsa ur tabell ett där det framgår hur många familjer som fått hjälp under undersökningsperioden 1944–1950. Det som kan utläsas ur sammanställningen är hurvida efterfrågan på hemvårdarinna och hemhjälp är större än den hjälp som nämnden kunde bistå med. Efterfrågan ökade för vart år och trots att nämnden använde sig av hemassistenter så kunde inte alla få den hjälp de ansökt om. År 1945 ansökte strax över 200 familjer om hemhjälp men endast strax under 150 familjer erhöll hjälp från hemvårdarinna och strax över 50 familjer erhöll hemassistent. Detta framgår ur tabell ett där antalet som ansökte om hemvårdarinna var dubbelt så stort som den hjälp nämnden kunde bistå med. Denna markantana ökning som ses i tabell ett gjorde även att arbetet för hemvårdarinnorna blev större i sin omfattning med fler familjer som behövde deras hjälp. De hemvårdarinnor som fanns anställda räckte inte till för att bistå med det ökade behovet av hemhjälp. Arbetets omfattning varierande från familjer där hemvårdarinnan kunde bli uteslutande hos en familj under längre tid eller så kunde hon hjälpa fler familjer under en tid. Hemhjälpnämnden fick söka hjälp från

---

³¹ VHN beviljan av statbidrags ansökning, 19 december 1947.

hemmafruar som var arbetslösa i ett försök att hjälpa fler familjer. Denna kvinna kom att kallas hemassistent.

Tabell 1: Årsöversikt över hemhjälpnsnämndens sökande av hemhjälp respektive de som erhållit hjälp 1944–1950.

Källa: VHN arkiv, sammanställning av familjer som erhållit hemvårdarinna och hemassistent 1944-1950

Det första verksamhetsåret 1945 sökte mellan 20 till 30 familjer hjälp och majoriteten blir beviljad den hjälp den ansökt om. Från 1946 ökade ansökningarna markant och hjälpen som blev beviljad når ej upp till hälften av ansökningarna. 1947 och 1948 minskade antalet ansökningar om hemhjälp vilket utläses hur nämnden bistått med hemvårdarinna eller hemassistent till majoriteten av ansökningar. De sista två åren 1949 och 1950 ökade ansökningarna markant och nämnden kunde inte bistå med hjälp till alla familjer.

6.1.1 De anställda och deras utbildning

För att arbeta i ett främmande hem och där ta över husmors hem- och omsorgsuppgifter ställde Socialstyrelsen upp en rad villkor om hemvårdarinnans färdigheter och egenskaper. Hon skulle vara fysiskt frisk, psykiskt stabil, mogen och naturligt varm. Vidare skulle hon ha lätt att få kontakt med både föräldrar och barn, vara flexibel och ansvars-kännande samt ha god karaktär. Vid bildandet av hemhjälpnsnämnden 1944 beslöts det vid första sammanträdet med stadsfullmäktige 24 november 1944 att de första fyra hemvår-

darinnorna skulle vara de som redan fanns anställda av *Röda Korsets Växjörets* och *Växjö Hemsysterkommitté*.³² Framtida anställningar skulle ske med hjälp av arbetsförmedlingen som även kom att vara de som tillhandahöll summeringen av hur många familjer som ansökt om hjälp.³³

Antalet anställda hos hemhjälpnämnden i Växjö var vid starten 1945 fyra anställda hemvårdarinnor. Det var Klara Kristina Johansson, Anny Evelina Borg, Sigrid Axelina Johansson och Astrid Johansson som var de första hemvårdarinnorna i Växjös hemhjälpnämnd. Se tabell två.

Tabell 2: Översikt över antalet anställda hemvårdarinnor i hemhjälpnämnden Växjö under undersökningsåren 1944–1950.

Namn	Anställdes	Avgick
Klara Kristina Johansson	1 januari 1945	25 april 1950
Anny Evelina Borg	1 januari 1945	
Sigrid Axelina Johansson	1 januari 1945	
Astrid Johansson	1 Maj 1945	
Afhild Söderberg	1 januari 1948	
Siri Margareta (Greta) Johansson	1 januari 1948	
Rut Lindell-Karlsson	Vikarie-25 oktober 1945 I tjänst 10 januari 1947	10 december 1947 pga. grossess (gravid) och giftermål.
Inga-Lisa Magnusson	1 februari 1949	1 augusti 1950
Elin Ingrid Elisabet Johansson	1 september 1950	

Källa: VHN arkiv, sammanställning av hemvårdarinnor och deras tjänstelängd 1944-1950.

³² Skrivelse till Socialvårdstyrelsen, 22 juni 1944.

³³ VHN Beslut om de första hemvårdarinnorna 24 november 1944 utdrag av protokoll från stadsfullmäktige punkt 3.

Antalet anställda under undersökningsåret kom att öka från fyra anställda det första året till att 1950 vara sju anställda. I protokollet från den 9 juni 1948, §32, skriver hemhjälpnämnden att de har funnit ett ökat behov av social hemhjälp under tiden 1 januari-31 maj. 1948 var 47 hushåll utan hemvårdarinna. På grund av den stora efterfrågan, och att behovet inte kunde tillgodoses, ökades antalet anställda från fyra till sju under åren 1948–1950. Det var Siri Margareta (Greta) Johansson, Inga-Lisa Magnusson och Elin Ingrid Elisabet Johansson som anställdes i ett försök att tillgodose det ökade behovet. Hemhjälpnämnden skrev även i protokollet att det ökade behovet berodde på tillväxten som skett i Växjö kommun. Många nybildade familjer hade flyttat till staden och saknade familj och vänner som kunde hjälpa dem när modern insjuknat.³⁴

Den 1 januari 1948 kom de första ålderstilläggen att utdelas i hemhjälpnämnden Växjö till Annie Borg, Sigrid Johansson och Astrid Johansson. De fick 100 kronor var i löneökning för tre års anställning hos hemhjälpnämnden som hemvårdarinna. 1 januari 1950 blev Afhild Söderberg tilldelad sitt första ålderstillägg på 100 kronor.³⁵

För att bli anställd som hemvårdarinna i hemhjälpnämnden i Växjö gick processen till på så vis att den sökande först skulle skicka in sin ansökan till tjänsten inom åtta dagar från det att tjänsten utlysts i tidningen, *Smålandsposten*. Därefter togs alla ansökningar upp på hemhjälpnämndens möte där det gjordes en demokratisk röstning om vem som ansågs lämpligast för tjänsten. Hur en utlysning av anställning kunde se ut ser vi nedan på bilden där Öja socken i Växjö kommun söker hemvårdarinna 8 mars 1945 genom utlysning av tjänsten i den lokala tidningen *Smålandsposten*.

Källa: *Smålandsposten*, 8 mars 1945

³⁴ VHN notering i protokoll från 9 juni 1948 §32 ökat behov av social hemhjälp.

³⁵ VHN 1 januari 1950, Beslut om ålderstillägg.

Den sökande som blev vald skulle genomgå en läkarundersökning och få ett friskhetsintyg.³⁶ Utöver läkarundersökningen skulle hon skicka in referenser från tidigare anställningar samt skolbetyget från hemvårdarinneutbildningen. När en anställd hemvårdarinna var sjukskriven skulle den vikarierande hemvårdarinnan lämna in läkarintyg och skolbetyg samt referenser från tidigare anställningar som de heltidsanställda fått göra inför sin anställning.³⁷

Ett annat sätt för nämnden att erbjuda hjälp till fler familjer var att erbjuda hemassistent. En hemassistent var en kvinna från någon av kvinnoföreningarna i Växjö som ansågs vara en god husmor. Hon fanns tillgänglig för arbete genom arbetsförmedlingen och kunde bidra med sin hjälp i en familj som var i behov av hemhjälp. En hemassistent var en kvinna som arbetade för en lägre lön och var utbildad, medan hemvårdarinnan var en professionellt arbetande kvinna. Under 1945 skrev hemhjälpnämnden ett brev som skickades till *Vita bandet*, *Fredrika Bremer-förbundet*, *Husmodersföreningen*, *Växjö Röda Korset*, *Kooperativa kvinnogillet*, *Högerns kvinnoklubb*, *socialdemokratiska kvinnoklubben*, *Svenska Landsbygdens kvinnoförbund* och *Folkpartiet i Växjö*.³⁸ I detta brev förklarade hemhjälpnämnden omständigheterna kring det ökade behovet av hemhjälp och att Arbetsförmedlingen redan hade kontakt med ett flertal dugliga husmödrar som skulle kunna inträda som hemvårdarinneersättare. Nämnden frågade samtliga kvinnoföreningar om de kunde ställa en viss summa till nämndens förfogande att använda i ändamålet att anställa dessa kvinnor år 1945. Det framkommer inte vilka föreningar som bidrog till hemassistentmöjligheten, men det som går att se är att hemhjälpnämnden använde sig av hemassistenter under hela undersökningsperioden.

Under utbildningen fick en hemvårdarinna lära sig barnavård, socialvård, hemvård, hälsovård och hygien. Allt detta för att förbereda den blivande hemvårdarinnan för det arbete hon skulle utföra i sitt blivande yrke med olika familjer. Den andra vägen till hemvårdarinnekompetens var den erfarenhetsbaserade. Där kunde en kvinna genom sin erfarenhet och arbete i ett flertal hem, som ansett henne vara en god husmor och kokerska, samt haft god hand med barnen utföra den tre månaders korta kursen där hon avlade sin examen inom hemvårdarinneyrket. Den erfarenhetsbaserade vägen var kortare och Socialstyrelsen ordnade flera kurser inom hemvård och kompletteringskurser som en redan anställda hemvårdarinnor kunde ta del av.³⁹

---

³⁶ VHN läkarutlåtande av Klara Kristina Johansson 17 maj 1950.

³⁷ VHN Doris Johansson referenser och betyg 1950.

³⁸ Hemassistent förfrågan till Växjö kvinnoföreningar 1946.

³⁹ VHN Socialstyrelsens prov och kompletteringskurs 1945.

En heltidsanställd hemvårdarinna skall åtnjuta del en grundlön av minst 1500 kronor för år jämte tre ålderstillägg, vart och ett å 100 kronor, efter tre, sex och nio års väl vitsordad tjänstgöring, ävensom dyrtidstillägg enligt de för distriktsjuksköterskorna gällande grunder, dels och hyresersättning motsvarande ortens pris för en fullgod möblerad bostad om ett rum och kök eller kokvrå jämte värme och lyse. I stället för hyresersättning må bostad av nyssnämnd beskaffenhet jämte värme och lyse kostnadsfritt tillhandahållas.⁴⁰

Hemhjälpnämnden i Växjö kom överens om dessa löner och förmåner tillsammans med Socialstyrelsen:

- Årslön 1500 kr.
- Tre ålderstillägg på 100 kr efter tre, sex och nio års tjänstgöring.
- Hyresersättning om 900 kr.
- Ersättning för telefon och cykel.
- Årlig semester om 25 dagar tills hon fyller 30 år, därefter 30 dagars semester.
- Lediga söndagar och helgdagar.
- Arbetstid 8.00-18/19.00.⁴¹

6.1.2 Villkor och arbetsmiljö

Från och med 1946 infördes pension som en löneförmån för hemvårdarinnorna genom statens pensionsanstalt. Efter 30 års tjänstgöring kunde de få full pension utbetalad vid 60 års ålder. Pensionssumman som sattes in på hemvårdarinnans pensionskonto varje år bestod av 129 kronor, 1/360-del av hennes årslön. Ytterligare en förmån för hemhjälpnämnden i Växjö beviljades den 29 juni 1948 när bostadskooperativet HSB meddelade till hemhjälpnämnden att kooperativet planerade i sitt nybygge intill Hov att avsätta bostäder till hemvårdarinnorna i Växjö stad.⁴²

Hemvårdarinnorna var uniformerade. Eller mer exakt: de hade rätt att efter sin examen bära hemvårdarinnedräkten. Något uniformstvång förelåg inte. Uniformen fick de till en början sy själva och det var endast genom Socialvårdsstyrelsen som de kunde få tillgång till mönster samt information om var det rätta gröna tyget kunde köpas.⁴³ Den kvinna som

---

⁴⁰ Kungl. Maj:ts Kungörelse 1943: nr.947. *Kungliga Maj:ts Kungörelse om statsbidrag till social hemhjälp* §12 stycke ett.

⁴¹ VHN Protokoll beslut om arbetstid 10 november 1945.

⁴² VHN Beslut om bostäder till hemvårdarinnor 29 juni 1948.

⁴³ Carlsson, Karin, 2013, s.87.

hade genomgått och avlagt hemvårdarinnaexamen kunde bära sin hemvårdarinnedräkt i grönt med vitt förkläde. Beroende på vilket län hon arbetade i eller vilken skola hon examinerats från kunde färgen på tyget variera. Växjös hemvårdarinnor bar gröna dräkter medan Härnösands bar blåa. I Växjö kunde hemvårdarinnorna erhålla tyg och mönster från den lokala grossisten AB Hjalmar Petri. De kunde även beställa från:

- Modigs varuhus, Härnösand.
- Gustav Ekholm, Storgatan 21, Stockholm
- AB Eduard Andersson, Linköping
- Nya Linnemagasinet, Borås.
- Axel Gillbrand AB Göteborg
- Hälsingborgs Textilvaruaktiebolag, Helsingborg.

Ville hemvårdarinnorna ha broschen som de fick bära skulle den beställas från:

- AB Sporrang & Co, Kungsgatan 17, Stockholm.⁴⁴

Att bära sin hemvårdarinnedräkt sågs som ett privilegium där hon visade att hon var en legitimerad hemvårdarinna, lika högt värderad som sjuksköterskor vilka även de hade en dräkt.

Källa: Hemvårdarinna dräkt från Härnösand 1957 och brosch från Uppsala 1957. <https://digitaltmuseum.se/011023834845/klanning> och <https://digitaltmuseum.se/011023834852/brosch> (hämtad 2022-04-11)

---

⁴⁴ VHN Beslut om hemvårdarinnedräkt och information om hemvårdarinnedräkt från Socialstyrelsen 20 december 1945.

Den 10 november 1945 sammanträdde hemhjälpnämnden där man fastslog arbetstiderna för hemvårdarinnorna.⁴⁵ En hemvårdarinnas arbetstid kom i regel att vara från klockan 8.00 till 18/19.00, men om förhållandena i familjen skulle kräva att hemvårdarinnan stannade längre var det ett faktum. Hennes arbetstid varierade från familj till familj. Vanligt var att en hemvårdarinna stannade upp till 14 dagar i en familj. Arbetsförhållandena varierade mellan hur varje familj som hemvårdarinnorna hjälpte hade det ställt ekonomiskt och vilket samhällsskikt familjen tillhörde. I nämndens protokoll från den 14 maj 1945 skriver man om förslaget att erbjuda varje hemvårdarinna skyddsympning mot smittkoppor och difteri.⁴⁶ Nämnden arbetade flitigt med att erbjuda sina anställda skydd mot sjukdomar och förbereda dem på de olika levnadsförhållanden som de skulle komma att möta i sitt arbete.

6.1.3 Hemvårdarinna: för vem och för vilka villkor?

En hemvårdarinna skulle hjälpa till i hemmet genom att verka som en temporär moder och ta hand om tvättning, städning, barnomsorg och matlagning. Hon skulle även kunna bidra med lättare sjukvård och vara en förebild för barnen i familjen samt bistå med uppfostran när modern inte kunde göra det. Nämnden förde protokoll över barnfamiljerna som den hade hjälpt. Det går dock inte att få svar på exakt vad modern led av då hemhjälpnämnden inte skrivit det i sina protokoll annat än att familjen erhållit hjälp på grund av sjukdom. Det framgår inte heller under hur lång tid en familj kunde erhålla hjälpen av en hemvårdarinna eller hemassistent.

Nämnden baserade den dygnskostnad den uppbar av varje familj med hemvårdarinna utifrån familjens årsinkomst och nämnden kunde även minska på dygnskostnaden om familjen förlorat inkomst. Detta sätt att ge varje familj en rättvis summa att betala utifrån vad familjen hade för inkomst var ett genomgående fenomen som nämnden tillämpade på alla familjer den erbjöd hemhjälp åt.⁴⁷ Skulle däremot en familj ses som fattig i kommunen krävdes det ingen dygnskostnad för den hjälp en hemvårdarinna bistod med. I protokollet från den 2 november 1948 tar hemhjälpnämnden upp ett fall där familjen Johansson blev avgiftsbefriad på grund av hustruns långvariga sjukdom och dödsfall bland kreaturen.⁴⁸

---

⁴⁵ VHN Protokoll beslut om arbetstid 10 november 1945.

⁴⁶ VHN protokoll Hemhjälpnämnden 14 maj 1945 §6.

⁴⁷ Växjö kommunarkiv, Hemhjälpnämnden i Växjö, Protokoll januari 1945 §11 Beslut om dygnsavgift.

⁴⁸ VHN protokoll beslut om avgiftsbefrielse 2 november 1948.

Vid varje sammanträde hemhjälpnämnden hade diskuterade de dygnskostnaden för varje familj och ett tydligt mönster är att änkefruar och fattiga familjer inte behövde betala, och familjer med lägre inkomst där mannen arbetade inom ett kroppsligt arbete som snickare eller grovarbetare fick betala en till tre kronor i dygnskostnad för hemvårdarinna. Familjer med makar i högre ämbeten eller med högre inkomst som konstapel, lektor eller köpman fick ge fyra till fem kronor per dag.

Exempel ur sammanställningen från 1945 återger dessa familjer ur VHN:s arkiv:

- Ändrad dygnskostnad för familj nummer: 24 Strandmark, Birger med ämbetet poliskonstapel. Nedsatt från 5 kr/dag till 3 kr/dag sedan upplysning om att hustrun ej längre har förvärvsarbete.⁴⁹
- Familj nummer: 45 Änkefru Emma Lundqvist: ingen ersättning.
- Familj nummer: 39 Hilding Karlsson: snickare 1 kr/dag.
- Familj nummer: 35 Ernst Johansson: köpman 5 kr/dag.⁵⁰

7 . Diskussion

Resultatet i den här undersökningen har kommit fram genom en undersökning av Hemhjälpnämndens arkiv, i Växjö kommun stadsarkiv, där alla handlingar finns sparade. För att besvara syftet om hur hemhjälpnämnden arbetade under undersökningsåret 1944-1950 har kvalitativa och kvantitativa metoder använts vid undersökandet av allt material. Det material som finns sparat är i gott skick och hemhjälpnämnden har fört väldigt noggranna anteckningar över alla beslut, anställningar och alla de familjer som erhållit hemvårdarinna och hemhjälpnämndens hjälp.

Den första frågeställningen, som berör vilka de anställda var och vad hade de för utbildning, gav intressanta resultat då hemhjälpnämnden anställde de fyra första hemvårdarinnorna utifrån deras redan befintliga arbete inom röda korset. De var redan utbildade hemvårdarinnor. Det var Klara Kristina Johansson, Anny Evelina Borg, Sigrid Axelina Johansson och Astrid Johansson. Dessa fyra kvinnor stannade kvar under hela undersökningsperioden. Klara Kristina Johansson avgick 1950. Samtliga fick uppleva starten av hemhjälpnämnden i Växjö och hjälpa familjer som behövde dem och deras kunskap. Dessa fyra kvinnorna var ansiktet utåt för hemhjälpnämnden.

---

⁴⁹ VHN protokoll skrivelse om åtgärder för familj kostnad 20 mars 1945.

⁵⁰ VHN protokoll beslut om dygnsavgifter §11.

Antalet familjer som ansökte om hemvårdarinna ökade månad för månad. I tabell 1 i arbetet kan vi tydligt se hur efterfrågan på hemvårdarinnor var dubbelt så stor som den hjälp som kunde ges vid varje år, och trots att Hemhjälpnämnden erbjöd hemassitenter så lyckades de inte svara upp mot den stora efterfrågan.

Det som varit intressant med resultatet vad gäller antalet hemvårdarinnor och den stora efterfrågan var hur hemhjälpnämnden diskuterade behovet av fler hemvårdarinnor ett flertal gånger på sina sammanträden. Vid varje ansökan om fortsatt stadsbidrag ansökte de om bidrag för att anställa fler hemvårdarinnor och angav hur många de behövde för att tillgodose behovet i Växjö. Varje gång fick de dock en lägre summa än den begärda. Hemhjälpnämnden tog även upp sina önskemål om att anställa fler hemvårdarinnor i kommunfullmäktige, men de beviljade inte deras ansökan. Ansökningarna om att hjälpa alla kunde alltså inte uppnås hur mycket hemhjälpnämnden än försökte.

För att ta reda på mera om de anställda hemvårdarinnorna och deras utbildning och hälsotillstånd studerades de läkarundersökningar de genomgick vid aställning. Deras privatliv finns dock inte dokumenterat i arkivet. Det hade varit intressant att veta mer om deras sociala status, exempelvis om de var gifta, ogifta, änka, med barn eller barnlösa. Det kan vara så att dessa kvinnor som arbetade för hemhjälpnämnden var ogifta och alla utom en, Rut Lindell-Karlsson, ingick giftemål och fick barn. Makarna Myrdal skrev om de första kvinnorna som under 1930-talet som valde arbetet framför giftemål och barnafödande. Om det gick att påvisa att hemvårdarinnorna i Växjö hemhjälpnämnd var ogifta och barnlösa skulle det kunna stärka makarna Myrdals teori. Den enda av hemvårdarinnorna som vi vet mer om är Rut som sade upp sig inför sitt giftemål. Hade Rut arbetat två år under kontrakt och inte som vikarie skulle hon haft möjligheten att behålla sitt arbete endligt lagen om uppsägning av kvinnor vid förlovning, giftemål, havandeskap eller födsel av år 1939.

Utbildningen och den examen som hemvårdarinnorna avlagt och genomfört var väldigt ingående och socialstyrelsen erbjöd kontinuerligt fortsatta kurser och utbildningar åt hemvårdarinnorna för att utöka deras kompetens. Under själva hemvårdarinneutbildningen fick den blivande hemvårdarinnan lära sig barnavård, socialvård, hemvård, hälsovård och hygien. Allt detta för att förbereda sig på det arbete hon skulle utföra i sitt blivande yrke med olika familjer. Den andra vägen till hemvårdarinnekompetens var den erfarenhetsbaserade. Den erfarenhetsbaserade vägen grundade sig i det tidigare arbete och tjänster en kvinna haft i sitt arbetsliv. Hennes kunskaper inom barnavård, socialvård, hemvård,

hälsovård utvärderades och om hon ansågs kvalificerad kunde kvinnan avlägga sin hemvårdarinneexamen efter en tre månaders kurs.

Lars Evertsson skriver i sin doktorsavhandling, *Välfärdsolitik och kvinnoyrken - organisation, välfärdsstat och professionaliseringens villkor*, om hur staten tog sig an problemen relaterade till arbetslöshet, försörjning, vård och service för barn, sjuka och gamla. Evertsson benämnder hemvårdarinnorna som *välfärdsstatsprofessionella* då de hjälpte till under 1900-talet med Sveriges välfärdsuppbyggnad. Det som Evertssons doktorsavhandling och denna undersökning har gemensamt är hur hemhjälpnämnden och dess hemvårdarinnor kom att hjälpa sjuka kvinnor i hemmet. Hemvårdarinnorna kunde genom sin utbildning och sjukvårdskunskaper avlasta sjukvården när de sjuka kvinnorna och mödrarna stannade hemma hos sin familj för att tillfriskna. Hemvårdarinnornas arbete var av yttersta vikt för staten när de vårdade unga som gamla. Karin Carlsson skriver om dessa specialutbildade kvinnor i uniform som kom till när nöden var som störst och deras hjälp gjorde att kvinnorna kom på fötterna snabbare.

Hemvårdarinnorna hade ett flertal villkor och förmåner som socialstyrelsen förhandlat fram tillsammans med hemhjälpnämnden och det var allt från fast lön, pensionssparande, läkarvård, cykel, bostad och betald semester. Med dessa förmåner kunde kvinnorna känna en säkerhet när de kom ut i arbetslivet. De hade sina arbetstider, måndag till lördag 8.00-18/19.00, samt en fast lön och läkarvård. Yvonne Hirdman lyfter kvinnors tankar och åsikter kring den dagliga arbetstiden som en hemmafru lade på att laga mat, handla, städa, diska och sköta barnen. Tiden som en kvinna lade på hushållssysslor tog upp emot 7 ½ till 10 timmar per dag enligt 1947 års hem- och familjeutredning. Med det perspektivet är det lättare att förstå hur viktiga hemvårdarinnorna var när en hemmafru var sjuk. Hon kunde inte sköta hushållet och barnen och det var där som hemvårdarinnan kom in i bilden som en räddande ängel och såg till att hushållet sköttes. Maken i hemmet ansågs inte ha kunskapen att sköta ett hem, han var endast familjeförsörjare.

Det som Hirdmans bok vill framhäva är hur tudelat det var när det kom till att arbeta eller vara hemmafru. Kvinnor som satte sig emot att gå ut i arbetslivet höll på sin ståndpunkt då deras arbete var i hemmet, de var hemmarbetare. Kvinnorna som gick ut i arbetslivet ville stå på egna ben med egen ekonomi och dela med sig av sina moderliga instinkter och hjälpa till utanför hemmets fyra väggar. Karin Carlsson vill beskriva hemvårdarinneyrkets uppkomst som ett i ledet av möjliggöranden för kvinnorna i Sverige att ta hand om sin familj på ett bättre sätt, då en hemvårdarinna kunde komma in när nöden

krävde det och hjälpte till i hemmet så att modern kunde komma på fötterna snabbare efter sjukdom, förlossning eller skada.

Men hur såg villkoren ut för att erhålla hemvårdarinna och för vem fanns deras tjänster tillgängliga? Resultatet av undersökningen har visat att hemvårdarinnorna fanns till för alla barnfamiljer i Växjö stad som ansökte om hjälpen. Det spelade ingen roll om familjen ansågs fattig eller rik, så länge hemhjälpnämnden ansåg att det fanns ett behov av en hemvårdarinna så erbjöds hjälpen. Hur hjälpen manifesterades berodde dels på vilket socialt skikt familjen tillhörde och vilka behov familjen hade av en hemvårdarinna. Om familjen saknade de grundläggande förnödenheterna i hemmet som skulle komma att göra framtida städning, matlagning och barnskötsel lättare så kunde hemvårdarinnan införskaffa det som familjen saknade.

Samtidigt verkade hemvårdarinnan som en hjälpande hand för att se efter invånarna i Växjö och höja levnadsstandarden för familjerna. Var en moder inlagd på sjukhus för sjukdom, födsel, skada eller om hon skulle resa iväg till en resort för sin hälsa kunde en hemvårdarinna ta hand om hemmet under den tid modern var iväg. Hjälpen en hemvårdarinna gav i hemmet gjorde att modern kunde tillfriskna snabbare då hon kunde vila upp sig och inte anstränga kroppen vid sjukdom som annars kunde ha försvagat henne. Vid några enstaka tillfällen kunde en hemvårdarinna arbeta längre dagar hos en familj eller en söndag om det var befogat.

Det som är så slående med denna undersökning är hur det är en helt annan värld som existerat för inte så länge sen. Nära men ändå så långt bort. Hur mycket som har hänt på så kort tid, och till det bättre. Hemvårdarinnorna var ett yrke som hjälpte den svenska välfärden uppåt och till det bättre genom att hemvårdarinnorna blev som en hjälpande hand och räddare i nöden för många familjer. Dessa kvinnor omfamnade sin moderliga sida och tog steget ut i samhället som en samhällsviktig aktör och välgörare. Eller som makarna Myrdal vill förklara det: industrialiseringen gav utlopp för den frigjorda kvinnoenergin där ett naturligt utlopp var vägen ut på arbetsmarknaden. Hemvårdarinnorna var självständiga kvinnor som ville stå på egna ben. Uppkomsten av hemvårdarinneyrket, med Kungl. Majt:s kungörelse av år 1939 och 1943, i botten gav kvinnorna i Sverige en möjlighet till självständighet.

Hemvårdarinnornas försvinnande kom lika snabbt som deras glansdagar uppstått. När hemvårdarinnorna mer och mer övergick till att hjälpa de äldre i Sverige minskade deras bidrag till barnfamiljer. Äldrevården blev lika viktig som att hjälpa barnfamiljer och när

statsbidraget till social hemhjälpsverksamhet togs bort 1960 kom yrket hemvårdarinna bli synonymt med äldrevården. Trots att statsbidraget var borttaget fortsatte många kommuner i Sverige att bistå med den fortsatta hemhjälpsverksamheten och att erbjuda hemvårdarinnor till barnfamiljer.

Hemvårdarinnorna var *välfärdsstatsprofessionella* som Lars Evertsson vill benämna dem. En benämning som samlar de yrken som kommit till i syfte att påverka och hjälpa till under 1900-talets välfärdsuppbyggnad, där Sveriges regering såg till att de utsatta i samhället skulle få hjälp. Hemhjälpen skulle komma att ersätta sjukhusvården som kunde bli kostsam, och med hjälpen som hemvårdarinnorna gav kunde de sjuka kvinnorna stanna hemma och tillfriskna utan att lämna sina familjer. Den obesvarade frågan är den om hemvårdarinnornas bakgrund, varifrån kom de och hur såg deras sociala status ut?

8 . Sammanfattning

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka hur hemjälpsnämnden i Växjö arbetade under undersökningsåren 1944 till 1950 med organiserandet av den sociala hemhjälpsverksamheten med hemvårdarinnor och deras arbetsvillkor.

Det som undersökningen kommit fram till är att hemvårdarinnorna var kvinnor som hade genomgått en hemvårdarinneutbildning och ansågs vara varmhjärtade, ansvarstagande och moderliga till sin natur. Dessa kvinnor kunde arbeta i vilken familj som helst och kunde där bistå med att kliva in som moder i hemmet när hustrun eller frun i huset var sjuk, skadad eller förlöst. Deras arbetsuppgifter kunde bestå av boskapskötsel, barnuppföstran, matlagning, städ, inhandling och enklare sjukvård. Hemvårdarinnorna i Växjö arbetade under kontrakt och hade fastställda arbetsvillkor och löner samt pensionssparande, fasta arbetstider, betald semester, tillgång till bostad, cykel och regelbunden hälsokontroll.

Arbetsmiljön varierade från familj till familj beroende på om de bodde i staden eller på landet, samt om de tillhörde de övre eller nedre samhällskikten. För att erhålla hemvårdarinna behövde det finnas ett behov av en modersfigur som klev in i hemmet, men utöver det kunde vem som helst, oavsett inkomst och ämbete ansöka om hemvårdarinna.

Efterfrågan på hemvårdarinnor i Växjö stad var stor och ökade konstant under undersökningsperioden där det tydligt går att se hur antalet hemvårdarinnor inte räckte till för att bistå alla familjer med en hemvårdarinna. Hemjälpsnämnden hjälpte så många familjer man kunde med de resurser som fanns och anlidade hemassistenter i ett försök att hjälpa fler familjer.

Källor och litteratur

Otryckta källor

Växjö

Växjö kommunarkiv

Hemhjälpnämnden 1944–1957

Arkivnummer: 1203

Tryckta källor

Kungl. Maj:ts Kungörelse 1939: nr.114. Kungliga Maj:ts Kungörelse om lag om förbud mot arbetstagares avskedande i anledning av trolovning eller äktenskap m.m.

Kungl. Maj:ts Kungörelse 1943: nr.947. Kungliga Maj:ts Kungörelse om statsbidrag till social hemhjälp.

SOU. Offentlig utredning 1943: nr.15. Utredning och förslag angående statsbidrag till social hemhjälpverksamhet angivna av 1941 års befolkningsutredning.

Elektroniska källor

Hemvårdarinna sång. Svenska Hemvårdarinneförbundets sånghäfte *Sjung oss samman!*

H. Hedqvist. <http://www.tam-arkiv.se/node/1091> , Hämtad 2022-04-11.

Litteratur

Carlsson, Karin. 2008. Omsorg som strategi - hemvårdarinnan och den sociala hemhjälpen 1944–1960. *Arbetarhistoria*. <https://www.arbetarhistoria.se/126/>, Hämtad 2022-04-11.

Carlsson, Karin. 2013. Den tillfälliga husmodern-Hemvårdarinnekåren i Sverige 1940–1960. Första upplagan. Falun: ScandBook AB.

Evertsson, Lars. 2002. Valfärdspolitik och kvinnoyrken- organisation, välfärdsstat och professionaliseringens villkor. Akad.avh. Umeå universitet, Umeå.

Hirdman, Yvonne. 2018. Att lägga livet till rätta - studier i svensk folkhemspolitik. Stockholm: Carlssons Bokförlag.

Myrdal, Alva & Myrdal, Gunnar. 1935. Kris i befolkningsfrågan. Fjärde upplagan. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

Wikander, Ulla. 2006. Kvinnoarbete i Europa 1789–1950. Första upplagan. Bokförlaget Atlas.

Bilder

Hemvårdarinneklänning

<https://digitaltmuseum.se/011023834845/klanning> ,Hämtad 2022-04-11.

Hemvårdarinnebrosch

<https://digitaltmuseum.se/011023834852/brosch> ,Hämtad 2022-04-11.

Smålandsposten, 8 mars 1945, Utlysning av hemvårdarinna. Växjö stadsbibliotek, mikrofilm. Hämtad 2022-03-0

